

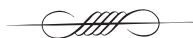
A görög–albán kapcsolatok története a 20. században

— *Greek–Albanian Relations in the 20th Century* —

Abstract

The Greek and the Albanian nations have been living close to each other approximately in the same territory for almost three thousand years. An ethnically mixed population had lived in the contact zone of the two nations (Epirus, or Chameria in Albanian) without any territorial disputes. Neither religious, nor language differences caused any serious conflicts between the Greeks and the Albanians until the 19th century when nationalism changed the political situation completely. However, Pan-Slavism and the decline of the Ottoman Empire prompted the cooperation of the two nations which was based on the Pelasg ideology, namely the common origin of the Greeks and the Albanians. Epirus was divided as a consequence of the Balkan Wars, and from that point, the status of minorities has poisoned the relationship between Albania and Greece. The author of the present article gives an overview of the historical antecedents and discusses the Greek–Albanian relations in the 20th century.

KEYWORDS Greek, Albanian, diplomacy, 20th century, Macedonia, Northern Epirus

KULCSSZAVAK görög, albán, diplomácia, 20. század, Macedónia, Észak-Epirosz

A görögök és az albánok kulturális és nyelvi kapcsolatai folyamatosak voltak az elmúlt évezredekben, bár ezek elsősorban a két nemzet határterületeire és egyes lakosságú régiókra koncentráálódtak. A nyelvi hatás mellett az ortodox vallás befolyása volt a legerősebb a dél-albán területeken, ami görög dominanciát jelentett a nyelvi-kulturális fejlődésben. (Főleg a Bizánci Birodalom fénykorában.) Ugyanakkor az albánok 70%-a muszlim lett, 10%-a katolikus, és csak 20%-a maradt ortodox vallású, így a görög-albán kapcsolatok csak a déli toszk népesség területén voltak folyamatosak. A 19. század végéig a vallási csoportok között nem volt heves ellentét, ahogy a környező nemzetekkel is csak a 19. század hozta el a konfrontációt.

A görög és albán nép közötti ellentétek a nacionalizmus felerősödésével alakultak ki, és a mai napig a két ország területén lévő kisebbségek helyzete, valamint az albán ortodox egyház státusza kapcsán jelentkeznek. Az albánok már autonómiájuk célkitűzésével konfliktusba keveredtek Görögországgal, hiszen a területek egy részét mindkét nemzet magának követelte. A legproblematisabb tájegység, amelyre igényt tartottak mind az albánok, mind a görögök, az Észak-Epirosz (görög definíció szerint), vagy Dél-Albánia (albán elnevezés szerint) volt. A görögök arra hivatkoztak, hogy mivel a területen görög ortodox többség lakik, így az őket illeti, míg az albánok kiterjesztették követeléseiket görög (Dél)-Epiroszra is, mivel szerintük egész Epiroszban (albánul Çamëria-ban) nagyszámú muszlim és ortodox albán népesség él. A 19. század végén viszont megjelent

a két nemzet összefogásán alapuló elképzelés is, elsősorban a bolgár expanzív törekvések, valamint a szultán jogfosztó intézkedései miatt. Az albán nemzeti ébredéssel, és az egyre erőteljesebben megjelenő görög nacionalizmussal azonban a szembenállás és nem az együttműködés időszaka jött el. Ellenségessé a viszony 1912 után vált, az etnikai viszonyokat nem követő országhatárok meghúzásával.

Az albán nemzeti mozgalom az 1878 nyarán megalakított Prizreni Ligával vette kezdetét. Legfőbb célja az volt, hogy megakadályozza a szomszédos hatalmak albán területeken történő megjelenését, és autonóm státuszt szerezzen az Oszmán Birodalmon belül, de még nem törekedett független Albánia megalakítására. Az albán nemzet védelmi ligájaként megalakult szervezet az 1878-as san-stefanoi békeszerződés elleni tiltakozásként jött létre, amely albánok által is lakott területeket juttatott szerb és bolgár kézre. Az Albán Ligának is hívott szervezet egy ötpontos programot fogadott el megalakulásakor, kulturális és közigazgatási autonómiát célozva meg:

„1. Az albánok által lakott négy vilajetet egyesíteni kell. 2. A vilajet legfőbb szerve a Nemzetgyűlés legyen. 3. A vilajet tisztviselői ismerjék az albán nyelvet (a hivatalosan használt török mellett). 4. Az albán vilajetben az oktatás legyen albán nyelvű. 5. A vilajet költségvetési bevételeinek egy részét helyi fejlesztésre fordítsák (azaz a beszedett adók ne áramoljanak mind Konstantinápolyba).”¹

Az 1877–1878-as orosz–török háborút követő nagyhatalmi rendezés Görögországnak ítélte Thesszáliát (1881-ben), újabb albánok által is lakott területeket juttatva ortodox ellenőrzés alá. Albán részről már ekkor felmerült a Görögországgal kialakítandó esetleges föderáció elképzelése, és a berlini konferencián tartózkodó angol külügyminiszternek címzett jegyzékükben is szó esett egy esetleges görög–

albán konföderáció lehetőségéről,² de a nyelvi és kulturális szokások közti különbségek miatt ezt egyelőre elvetették.³ (Görögországban is ekkor lett népszerű a *pelaszg* elmélet, amely szerint a görögök és az albánok közös ősei a *pelaszgok*, ezért rokon nemzetekről van szó, akiknek össze kell fogniuk, és akkor erős birodalmat hozhatnának létre a Balkánon. Ez az elmélet a 20. század elején átmenetileg újra népszerűvé vált az albán nemzeti mozgalom megerősödésekor.)⁴

Az 1880-as években a görög kormány is közeledni próbált az albánokhoz, epiroszi területi igényeit békés kapcsolatok mellett szerette volna megvalósítani, és Athén még egy törökellenes koalíció tagjának is megpróbálta megnyerni az albánokat. Szorosabb kapcsolatok az 1897-es görög–török háborúban elszenvedett vereséget követően alakultak ki, amikor tudatosult a görögökben az albán veszély, hiszen a török oldalon albán egységek is harcoltak ellenük. 1899-ben görögországi albánok megalakították az *Athéni Albán Egyesületet*, az összefogás és a békés kapcsolatok kialakításának szándékával.⁵ Az egyesület rögtön közzétett egy felhívást azt hangoztatva, hogy a vallási különbségek ellenére két testvérmemzetről van szó, és hogy csak a törökök szították mesterségesen a konfliktust közöttük. Az érvelés szerint a bizánci időkben egy vallás hívei és egy királyság részei voltak, és mivel Albánia nélkül Görögország csak fél állam (ahogy Albánia is Görögország nélkül az), el kell felejtetni a jelenlegi vallási különbségeket, és uniót kell létrehozni. Így egyszerre alakulna meg nagy Görögország és nagy Albánia.⁶ Ennél az elképzelésnél fontos szerepe volt az ortodox vallásnak, amely azonban csak a déli területeken élő albánok számára volt ösztönző tényező. Innentől kezdve szinte folyamatosan jelen volt a közös állam megalapításának az

² CSAPLÁR 1999. 18–19.

³ KONDIS 1976. 23.

⁴ CSAPLÁR 1999. 16.

⁵ KONDIS 1976. 30.

⁶ KONDIS 1976. 30.

¹ RÉTI 2000. 31. A Prizreni Liga mozgalmáról részletesebben CSAPLÁR 2010. 142–147.

eszméje, amely az albánoknak a nemzeti egységet valósítaná meg és őrizné meg a föderáción belül, míg Athén számára a szláv veszéllyel való eredményes szembenézés lehetőségét jelentené. (A 20. század elején több görögországi kiadvány is propagálta a két nemzet összefogását, és egy görög–albán dualista állam megalakítását, természetesen az Osztrák–Magyar Monarchia mintájára. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a korszakban egy görög–török dualista állam koncepciója is felmerült, ahogy a különböző területekre kiterjedő föderációké is.)

Az 1903-as macedóniai (Ilinden) felkelés⁷ hatására az albán nacionalizmus is felerősödött, és 1905-re már az albánok is fegyveres önvédelmi csoportokat hoztak létre. Az 1908-as ifjútörök forradalmat fenntartás nélkül támogatták, de amikor egyértelművé vált, hogy az oszmán kormányzat nem képes megvédeni muszlim alattvalóit, sőt, a balkáni területek folyamatosan függetlenednek az államhatároltól (Bosznia-Hercegovina, Bulgária), egyre szervezettebben próbáltak fellépni saját nemzeti érdekük védelmében. Az oszmán alkotmány 1908-as bevezetését követően az albánok azonnal elkezdtek követelni az albán nyelv elismerését az albániai és epiroszi görög iskolákban és templomokban, és azt, hogy mondja ki a Porta, hogy Epirosz Albánia integráns része, amit Görögország konzekvensen visszautasított. A kérdés megoldása nem tűnt egyszerű feladatnak, hiszen a probléma gyökerei a török millet-rendszerre vezethetők vissza, amikor az ortodox albánokat görögnek, a muzulmánokat pedig töröknek tekintették. Ezzel a vegyes lakosságú területek tényleges

etnikai összetételének meghatározása ellentmondásossá vált.

A görög kormány aggodalommal figyelte a nemzeti mozgalom kiterjedését, és megpróbált minden lehetőséget megragadni a helyzet konszolidálására. Az alkalom nem is késett sokáig, hiszen a legbefolyásosabb és legelismerettebb albán politikus, Ismail Kemál⁸ 1908 augusztusában pár napra Athénba látogatott. (Kemál még 1907 elején titkos egyezményt kötött Theotokisz görög miniszterelnökkel a görög–albán együttműködés fejlesztéséről.) 1908-as látogatásakor Kemál újra felvetette egy görög–albán egyezmény szükségességét, és ígéretet tett, hogy Albániába érve népszerűsíteni fogja elképzeléseit az ott élő albánok között. A görög kormány jó szándékának bizonyításaként beleegyezett abba, hogy iskoláiban nem kötelező tárgyként tanítani fogják az albán nyelvet, görög abc-vel.⁹ (Ez igen fontos előrelépésnek számított, hiszen az albánok egyik első, és igen kitartó követelése éppen a nyelvhasználatra vonatkozott, és az arab helyett a latin betűs abc bevezetését követelte.) A két nemzet közeledését igen komolyan hátráltatta viszont az, hogy az albánok még mindig a törökök támogatásával, és 1908 után az új alkotmány előírásainak megfelelően szerettek volna autonómiát; míg a görög kormány sem bizonyult következetesnek az albán kérdésben.

Az 1909-es ellenforradalmat követően az ifjútörökök egyre inkább központosításra törekvő nacionalista politikája az albán terüle-

⁷ Hosszas előkészületeket követően, 1903. augusztus 2-án (Illés napján) Kruševo városában, Délnyugat-Macedóniában a VMRO (Belső Macedón Forradalmi Szervezet) egy általános felkelést robbantott ki, és magához ragadta a hatalmat a környéken. Megfogalmazták a Kruševói Manifestumot vagy forradalmi proklamációt, amelyben egy független macedón állam megalakítását tűzték ki célul. A Nikola Karev (1877–1905) által közzétett proklamáció szövegét és céljait részletesebben lásd: IVANOVSKI 1971. 180.

⁸ ISMAIL KEMÁL (1844–1919) Vlorában született egy előkelő és tehető albán családban. A janinai görög gimnázium elvégzése után Konstantinápolyba költözött, ahol jogot tanult, majd a liberális körökhöz csatlakozott, és szoros kapcsolatokat tartott fenn Midhát pasával is. A több nyelvet beszélő Kemál a külügyminisztérium alkalmazta tolmácsként, majd mindössze 25 évesen Várna kormányzójává nevezték ki. 1908-ban az első török parlament tagja. 1912. november 28-án ő kiáltotta ki Albánia függetlenségét, és ő lett az ország első kormányfője. A 20. század elején az albán–görög együttműködés híve. RÉTI 2000. 378–379.

⁹ KONDIS 1976. 40.

teken is érezte a hatását. Az 1909. novemberi fegyveres alakulatok és bandák felszámolását előíró törvényt Macedónia és Albánia területén is bevezették. Az 1910-es év második felétől az ifjútörökök mind erőteljesebben próbálták meg elnyomni az albán kulturális törekvéseket, az év végére bezáratták az albán iskolákat, betiltották az albán újságokat, és bebörtönöztek több kiadót és nemzeti vezetőt is. A görög kormány nagy figyelmet szentelt az albán elégedetlenségnek, és biztosította Kemált, hogy Athén továbbra is támogatja lőszerezéssel és pénzzel az albán ellenállást.

1911 elején újabb felkelés tört ki. A Porta ugyan katonai erővel véget vetett a felkelésnek, de az albán kérdés megoldása egyre inkább kezdett kicsúszni a török hatóságok kezei közül, akik a hegyi területeken képtelennek bizonyultak a rend helyreállítására. 1911 júniusában ezért a szultán személyesen utazott el Koszovóba, ahol megegyezett az ottani albánokkal az adócsökkentésben, albán iskolák létrehozásában, a latin abc elfogadásában, a fegyverek beszolgáltatásának megszüntetésében és amnesztia kihirdetésében.¹⁰ Arra is ígéretet tett, hogy az albán származású katonák az albánok által lakott területeken fognak szolgálatot teljesíteni, de az autonómia megadásáról nem tárgyalt.

Az albán felkelés mindeközben egyre inkább nemzetközi üggyé kezdett válni. Már nemcsak a görög kormány próbált meg tárgyalni a mozgalom vezetőivel, hanem a nagyhatalmak is fokozódó aktivitást mutatnak, elsősorban az Osztrák-Magyar Monarchia, amely szívesen látott volna a félszigeten egy kis területű és gyenge Szerbia mellett egy autonóm és erős Albániát. Nagy-Albánia megalakítását tehát a Monarchia a szerb pozíciók gyengítése miatt támogatta, ami azonban sem a görög, sem a bolgár, sem pedig a szerb külpolitikai törekvésekkel nem esett egybe.

1912 májusára az albán felkelés már közvetlenül veszélyeztette a görög érdekeket, ezért

LAMBROSZ KOROMILASZ külügyminiszter júniusban körlevelet juttatott el a területen lévő összes konzulátusnak, amelyben egyértelműen leszögezte a görög kormány álláspontját az albán kérdésben:

„1. Görögország nagy érdeklődéssel követi az albán kérdés alakulását, és nagyon elégedett az Albánián belüli, tehát Epiroszon kívüli nemzeti mozgalom eredményeivel. [...] 3. A görög nemzet, amelyet az Oszmán Birodalmon belül a pátriárka irányít, elfogadja az albániai görög iskolákban az albán nyelv oktatását. Ugyanakkor az albánt, mint idegen nyelvet kell bevezetni az oktatásban. Ami az albán nyelv egyházi használatát illeti, nincs semmiféle lehetőség erre azóta, amióta az ortodox egyház törvénye ezt megtiltotta, a saria pedig az arab nyelv kivételével minden más nyelv használatát megtiltja a muzulmán vallásban.”¹¹

Az albán–görög együttműködést megnehezítette a kölcsönös bizalmatlanság, amelyet csak fokozott az augusztus elején közzétett, Albánia határait is tartalmazó albán memorandum. A jegyzéket a Konstantinápolyi Albán Bizottság dolgozta ki és küldte el a Portának. A memorandum szerint Albániának magában kell foglalnia többek között Janina és Scutari vilajetek egész területét, de Prizrent, Pristinát és a Novi Pazar-i szandzsákokat is.¹² Ez egyben azt is jelentette, hogy a görög és albán területi igények összeütközésbe kerültek egymással, és a határok meghúzása igen problematikusnak látszott, elsősorban a janinai vilajet és Epirosz kapcsán. Mindeközben már folytak a Balkán-szövetség megalakításáról és a térség felosztásáról is a titkos tárgyalások. Ebben a feszült helyzetben tört ki az albánok általános felkelése 1912. augusztus 2-án. 15-20 ezer albán felkelő Riza bej vezetésével győzedelmesen bevonult, és elfoglalta Szkopje városát.¹³ Au-

¹¹ LAMBROSZ KOROMILASZ külügyminiszter körlevele a követéségekhez és konzulátusokhoz, 1912. június 13. KONDIS 1976. 70–71.

¹² A területi követelésekről részletesebben: KONDIS 1976. 76.

¹³ βακαλόπουλος 2002. 344.

¹⁰ CSAPLÁR 1999. 23.

gusztus végén fennállt a veszély, hogy Szaloniki ellen fog vonulni az albán sereg. Ez végül nem következett be, hiszen az 1912-es albán felkelés idején a többi balkáni állam is komoly aktivitást mutatott, és az év végére megalakították a törökellenes Balkán-szövetséget, majd kezdetét vette az első Balkán-háború, teljesen megváltoztatva a térség politikai viszonyait.

A Balkán-szövetség tagjai albán lakta területeket is el szerettek volna foglalni, akár Albánia felosztásával is. Ez a veszélyhelyzet már új célokat hozott az albánok nemzeti mozgalmában: ISMAIL KEMÁL vezetésével saját területeik megvédelme érdekében a függetlenség kikiáltása fogalmazódott meg. Az olasz, szerb, görög támadásokra válaszul 1912. november 28-án KEMÁL kikiáltotta Albánia függetlenségét. Ekkor Észak-Epirosz Albániához került, és hiába foglalta el egy részét Görögország 1913-ban, a második Balkán-háború után visszakerült a terület Albániához. Ezzel kettészakadt Epirosz (Çamëria) történelmi-közigazgatási régiója.

A terület státusza a következő években sem tisztázódott. 1915-ben, az első világháború alatt az antant titkos szerződésben ígérte oda Dél-Albániát Athénnek, sőt a Belgrádnak, Cetinjenek és Rómának tett ígéretekkkel együtt gyakorlatilag felosztotta az újonnan létrejött államot. Ennek megfelelően a háború során a görögök elfoglalták Észak-Epiroszt (míg az olaszok Vlorát, a montenegróiak Shkodrát, a szerbek Közép-Albániát). Ezt szentesítették 1920 elején a versailles-i békekonferencián, ám végül az 1920. december 17-i nagyhatalmi határozatban az 1913-as határokat állították vissza.¹⁴ Ezt követően Ahmed Zogolli épített ki erős hatalmat (1928-tól I. Zogu néven királyságot), de az olasz befolyás egyre erősödött a területen, egészen addig, míg Mussolini 1939. április 7-én meg nem szállta Albániát. (Ekkor az albán király magyar származású feleségével, Apponyi Geraldine-nel és kétnapos fiával elmenekült Görögországba.)

Görögországban máshogy alakult a politikai élet. Bár 1920-ban még győztesnek számított Athén, és területi gyarapodásaival Trákiában és Kis-Ázsiában az áhitott Nagy Eszme (Megali Idea) megvalósításáig jutott el, de az 1920-1922-es görög-török háború elvesztése nemzeti tragédiához vezetett. Az 1923-as lausanne-i békeszerződés és lakosságcsere-egyezmény rendkívül instabillá tette a görög belpolitikai életet: 1924–1928 között 11 kormány, 3 választás, 11 puccs és két katonai diktatúra zajlott le, és a helyzet csak Venizelosz 1928-as visszaérkezésével normalizálódott. Venizelosz az 1928-as választásokon a nemzeti megbékélés politikáját hangsúlyozva lépett fel, ezzel meg is nyerve azt: 1928–1932 között újra ő lett Görögország miniszterelnöke, elérkezve politikai pályájának utolsó szakaszához, amikor a külpolitikában radikálisan újat hozott. Egyrészt szakított a századelőre jellemző aktív és nacionalista politikával, másrészt felülemelkedett a világháborút követő katonai vereség okozta sokkon, és a passzív, visszahúzódó külkapcsolatokon. Erre a külpolitikai orientáció megváltoztatásával, és a korábbi ellenséges államokkal való baráti kapcsolatok kiépítésével tett kísérletet.¹⁵

Venizelosz tehát egy új koncepció gyakorlati megvalósításához látott hozzá, leszámolt a Nagy Eszme megvalósításának lehetőségével, eltemette a nacionalista-expanzív külpolitikát, és a szomszédos államokkal fennálló kapcsolatok rendezését tűzete ki célul, így az Albániával való jó viszonyra is törekedett.¹⁶ Ezt a külpolitikai törekvést tükrözték a Bal-

¹⁵ Így Olaszországgal, Bulgáriával, Törökországgal és Jugoszláviával (1929 októberéig Szerb-Horvát-Szlovén Királyság), is tárgyalások indultak meg az ellentétek tisztázásáról. 1928. szeptember 23-án Rómában görög-olasz barátsági, megbékélési és jogrendezést tartalmazó szerződést írt alá Venizelosz. A Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal 1928. október 11-én írt alá egy megállapodást Belgrádban, amely a kikötő-használati jogokat szabályozta Thesszaloniki városában. Ezt követően 1929 márciusában a két ország a „nézeteltérések békés rendezésére vonatkozó

¹⁴ RÉTI. 2000. 46.

kán-szövetség megalakítására tett kísérletei is: már 1930-ban tárgyalásokat kezdett egy görög–török–jugoszláv–bolgár együttműködés megteremtéséről. 1934 februárjában meg is kötötték a Balkán-paktumot, de nem teljesen az eredeti elképzelések szerint. Athénban ugyanis csak Görögország, Törökország, Jugoszlávia és Románia kötelezte magát arra, hogy külpolitikáját egyeztetni a többi résztvevővel, és határaitak közösen védik meg. (A Balkán-paktumnak tehát nem volt tagja Bulgária és Albánia, ami önmagában is megkérdőjelezte a szervezet hatékonyságát és erejét.¹⁷) A két világháború között tehát nyugodt volt Albánia és Görögország viszonya, ami azonban a második világháború alatt gyökeresen megváltozott. A két világháború között nem volt jelentős szembenállás Athén és Tirana között, de 1939 után megint a konfliktusok kerültek előtérbe.

A második világháború kitörését követően Olaszország Albánia felől szerette volna megtámadni és elfoglalni Görögországot, amelyhez háborút provokált Athénnal. 1940. augusztus 15-én az olasz haditengerészet megtorpedózta a Tinosz szigeténél horgonyzó Elli nevű görög cirkálót, amely az ortodox világ egyik legjelentősebb vallási ünnepére érkezett a szigetre: Szűz Mária mennybemenetelének megünneplésére.¹⁸ (Tinoszon található a csodatévő Szűz Mária-ikon, ezért a templom

egész Görögország kegyhelye, ahol Szűz Mária kultusza ma is virágzik.) Az olasz támadás egyértelmű provokáció volt, amelyet a Lemnosz szigetről érkező Delfin olasz tengeralattjáró hajtott végre, hogy Görögország belépjen a háborúba. A kilenc görög tengerész életét követelő támadás erős visszhangot váltott ki (amit csak fokozott a vallási ünnep megsértése), de Athén nem üzent hadat.

Mussolini nem törődött bele a helyzetbe. 1940. október 28-án ultimátumot küldött Görögországnak, amelyben többek között szabad katonai átvonulást kért Athéntól, amelyre Ioannis Metaxasz nemet, görögül „ohi”-t mondott, tehát az ultimátumot visszautasította. (A mai napig a görögök egyik nagy nemzeti ünnepe október 28-a, a nemzeti ellenállás, az OHI napja.) Olaszország válaszképpen Albánia felől megtámadta Görögországot. Az olaszok gyors győzelemre számítottak, de a Metaxasz által kiépített védelmi vonal, és a görögök önfeláldozó harca november 13-án megállította az olasz csapatokat. Ezt görög elmentámadás követett, rövid időn belül a görögök elérték az albán határt. Az év végére Dél-Albánia is görög kézre került Agia Saranda (albánul Sarandë), Argirokastro (albánul Gjirokastrë) és Korca (Koritsa, vagy albánul Korçë) városával. A görögöket az önvédelmi harc során a vallásos elszántság is erősítette, a „Győzelem, Szabadság, Szűz Mária Veled van!” jelszó ugyanis az 1940. augusztus 15-i eseményekre is utalt, így Szűz Mária segítségére.¹⁹ Hitler 1941. áprilisi támadását követően azonban az elfoglalt területet ki kellett ürítenie, amin nem változtattak az 1947-es párizsi békekonferencián sem. Epirosz továbbra is megosztott maradt, a kisebbségek helyzetére pedig nem született kielégítő megoldás.

Albániára a második világháborút követően a teljes bezárkózás politikája volt jellemző, 1945 végén Enver Hodzsa került hatalomra a kommunista párt élén, aki a legerőszakosabb

barátsági” szerződést kötött. 1930-ban a legnagyobb „ellenséggel”, Törökországgal ült tárgyalasztalhoz Venizelosz, amelynek eredményeképp megkötötték a két ország közötti barátsági és semlegességi szerződést. Legnagyobb visszhangja ez utóbbinak volt a görög belpolitikában, ahol árulással vádolták meg a görög miniszterelnököt.

¹⁶ A külpolitikai programról és elképzeléseiről részletesebben lásd: ALASTROS 1942. 244–246.

¹⁷ Bár évekig tartottak Balkán-konferenciákat, a szervezetnek nem volt elég ereje, a közös érdekeket pedig nem volt képes hatékonyan megvédeni. Elsősorban kulturális és gazdasági téren sikerült együttműködéseket megvalósítani, de a külpolitikát tekintve már nem volt ilyen sikeres az együttműködés. Pár év alatt pedig lassan magától is felbomlott a Balkán-szövetség.

¹⁸ CLOGG 1995. 127.

¹⁹ CLOGG 1995. 128.

sztálini diktatúrát építette ki, az 1990/1991-es rendszerváltásig fenntartva a kommunizmust. A szocialista időszak statisztikái szerint 40-50 ezer fős volt ekkor a görög kisebbség (míg a görögök 300 ezer fővel számoltak, minden ortodoxot görög nemzetiségűnek véve²⁰). A görög kisebbség kérdése innentől kezdve folyamatos feszültségforrás volt a két ország között, amelyet csak felerősített az 1946–1949 között zajló görög polgárháború. Ekkor Albánia a baloldali ellenállási szervezetet (EAM-ELASZ-t) támogatta, még fegyveres segítséget is nyújtva, továbbá lehetőséget adva az albán területekre való visszavonulásra. A polgárháború végén, a jobboldali EDESZ győzelmei körülbelül 10 ezer felkelő és sok menekült érkezett Albániába, átmenetileg megnövelve az ott élő görögök létszámát (jelentős részük azonban később innen tovább vándorolt Kelet-Európa valamelyik országába). 1949 után a két ország közötti kapcsolatokra a szembenállás és a párbeszéd hiánya volt jellemző. Ezt erősítette az is, hogy Hodzsa rendszere már Jugoszláviával is szakított, és a jobboldali görög kormányokat sem tekintette tárgyalópartnernek. Az 1950-es évek végén ugyan voltak közeledési kísérletek, amikor Albánia kiutazási engedélyt adott közel másfél ezer, a polgárháború idején oda került görög állampolgárnak, de jelentősebb előrelépés a kétoldalú kapcsolatok rendezése terén nem történt. Sőt az 1950-es évek végén kisebb határincidensek is zavarták a két ország kapcsolatait.

Albánia 1953-ban, majd 1955-ben is az ENSZ főtítkárához fordult azzal a kéréssel, hogy diplomáciai kapcsolatot szeretne létesíteni a szomszédos országokkal, beleértve Görögországot is.²¹ A görög kormány mindkét esetben elutasította ezt arra hivatkozva, hogy Görögország és Albánia között még mindig hadiállapot áll fenn. A kérdés azért sem egyszerű, mert hivatalosan a második világháborút lezáró párizsi békekonferencia mindkét államot a

fasizmus és nácizmus ellen harcoló megszállt országnak mondta ki, ezért nem állhattak egymással hadban. Ugyanakkor Albánia 1940-ben, az olasz megszállás idején hadat üzent Görögországnak, hadiállapotba kerülve így a két ország. Ráadásul Athén szerint a diplomáciai kapcsolatok felvétele csak a fennálló vitás területi kérdések egyidejű rendezése mellett valósulhatott volna meg.

Észak-Epirosz területének birtoklásáért folytatott vita részeként az 1960-as évek elején mind a görögök, mind az albánok röpiratokat terjesztettek a térségben, propagandahadjáratot folytatva az ott élők befolyásolására. 1962 decemberében viszont komoly előrelépés történt, amikor egy görög-albán vegyes bizottság kezdte meg működését az Albániában lévő görög menekültek repatriálásának érdekében. Görög részről ugyanakkor a diplomáciai kapcsolat megteremtésének feltétele továbbra is az „észak-epiroszi kérdés” területi rendezése volt. 1964 januárjában a görög külügyminiszter kijelentette, hogy Észak-Epirosz autonómiájának biztosítása lehetne a megoldás, amit azonban az albán kormány visszautasított.²² Nem segítette a közeledést a Hodzsa által bevezetett „kisebbségi zóna” sem, amely Dél-Albániára terjedt ki (Agia Saranda [albánul Sarandë], Argirokastro [albánul Gjirokastër], és Delvina [Delvino] albánul Delvinë települései köré, 99 falura). A hivatalos népszámlálás csak itt ismerte el a görög nemzetiség kategóriáját. Így a területen kívül élő ortodox görög anyanyelvű közösségeket kizárták a kisebbségekből, albánnak határozva meg őket. (Az ország területén csak albán nyelven folyt az oktatás, a „kisebbségi zónában” viszont kétnyelvű iskolák működtek az alsó tagozat négy osztályában.) Ráadásul az albán asszimilációs politika megpróbálta az idegen eredetű és az ortodox vallási élethez kapcsolódó nevek megváltoztatását elérni, ami a hagyományosan vallásos, és gyak-

²⁰ MURBER 2001.

²¹ MURBER 2001.

²² MURBER 2001.

ran szentek neveit gyermekeiknek adó görög közösséget felháborította. Az 1960-as évek vége az albán területen élő ortodoxok számára újabb nehézségeket hozott.²³ 1967-ben Hodzsa meghirdette a „kulturális forradalmat”, amely hivatalosan is a világ első ateista országává nyilvánította Albániát. A muszlim, katolikus és ortodox vallások betiltását a vallási intézmények lerombolása követte: nagyjából kétezer templomot, kolostort, dzsámit semmisítettek meg. (A megsemmisült ortodox templomok számát 700 körülire becsülik.)²⁴ Az ortodox vallás elnyomása ellenére is javult a két ország között a viszony, és 1970-ben Görögország és Albánia a második világháború óta először kereskedelmi szerződést kötött egymással, majd 1971-ben a két ország között a diplomáciai kapcsolat is helyre állt.²⁵

A közeledés az 1985-ös határnyitással folytatódott, míg 1987-ben Athén hivatalosan is visszavonta Észak-Epiroszra vonatkozó területi követeléseit, bár a kétoldalú kapcsolatok

területén jelentős változás nem volt érezhető. Az 1990-ben elinduló demokratikus reformok engedélyezték a külföldre történő utazást és a szabad vallásgyakorlást is. (Ekkor indult el az első albán menekülthullám Olaszország és Görögország felé.) Az albán kommunista rendszer összeomlása megváltoztatta az ott élő görögök helyzetét, akik a vallásszabadság kimondásával 1990-ben hivatalosan is megünnepelelheték a karácsonyt (1967 óta semmilyen vallási ünnepet nem lehetett megtartani Albániában). 1990 decemberében megalakult az Albán Demokrata Párt (ADP), ezzel létrejött a többpártrendszer. A Sali Berisha vezette párt demokratikus alapelveket hirdetett meg, például politikai programjában felvállalta a kisebbségi kérdést is, mint például az anyanyelv szabad használata, szabad vallásgyakorlat, saját oktatási intézmények, szervezetek és politikai csoportok megalakítása. 1991-től a „kisebbségi zónában” bevezették a görög nyelvű oktatást az 5–8. évfolyamokon tanulóknak is, és új iskolákat is átadtak a görög közösség oktatására. (Később egész Albánia területén engedélyezték a görög nyelvű oktatást, ha legalább 32 kisebbségi származású diák van az adott területen, és a lakosság legalább 30%-a görög.) Az athéni Micotakis-kormány (1990–1993) segítségével igyekezett támogatni Tiranát, így próbálva elejét venni a migrációnak, ám a pénzek jelentős része az albán adminisztrációban eltűnt. Az 1991. márciusi első szabad választásokat követően az ADP részt vehetett a koalíciós kormányban, így lehetőségük lett volna programjuk részleges megvalósítására. Ők azonban nem erre használták fel pozíciójukat: az ADP kivált a kormánykoalícióból és előrehozott választásokat kényszerített ki, ahol már nem engedélyezték a vallási, etnikai vagy területi alapon szerveződő pártok indulását és működését az 1992. február 4-én hozott új választójogi törvénnyel. Ez valójában csak a görög kisebbség által alapított Omonia pártját zárta ki a választásokon való részvételtől. (Az Omonia 1991-ben alakult meg a görög

²³ A hivatalos statisztikák szerint mindeközben 58 000 görög nemzetiségű állampolgár élt Albániában, míg az ottani görög vezetők szerint 260 000, ugyanis ők az albán nyelvű ortodoxokat is ide számították. Mindannyian az autokefál albán ortodox egyházhoz tartoztak ugyanis. ABRAHAMS, FRED: *Albania. The Greek Minority*. 1995. február, vol. 7, No 4. Human Rights Watch/Helsinki, 6. (továbbiakban: ABRAHAMS 1995.) <http://hrw.org/reports/pdfs/a/albania/albania952.pdf>. Hozzáférés: 2013. november 6.

²⁴ Jelen adatokat a szerző a Beratban található Onufri Múzeum igazgatónőjével folytatott beszélgetése során szerezte, amelyeket a Hodzsa-korszak vallásellenes pusztításaira hozott példákkal egészített ki az igazgatónő. Az 1797-ben alapított Onufri Múzeumnak helyet adó Szűz Mária templom a helyi vezetés elnéző politikájának köszönhetette, hogy a freskók eltávolítását követően megmaradt. Más vallási emlékek funkciójukban átalakulva éltek túl a rombolást: az ardenicai kolostor laktanyaként funkcionált, míg a shkodrai katolikus székesegyházat sportpályává alakították át. Ezek voltak a szerencsésebb vallási épületek, mert kisebb-nagyobb sérülésekkel ugyan, de legalább átvészelték a pusztítás évtizedeit.

²⁵ MURBER 2001.

kisebbségi jogok biztosításának és védelmének céljával, de 1992-ben betiltották. Ekkor jött létre az Egység az Emberi Jogokért Párt az Omonia utódjaként, amely a görög kisebbség legerősebb politikai csoportja lett: általában 3-4%-os eredményt érnek el a választásokon.)

Ezt követően Görögország folyamatosan hallatta hangját az albániai görög kisebbség elnyomása miatt. Ebben a légkörben éleződött ki a feszültség az ortodox vallás körül is. 2002 júniusában a Konstantinápolyi pátriárka Anasztasziosz Jannoulatoszt, görög állampolgárságú papot javasolta az Autokefál Albán Ortodox Egyház érsekének. (Az ortodox egyház érseki kinevezésre vonatkozó szigorú előírásainak nem felelt meg egy pap sem Albániában, a kommunista időszakban tönkretett egyházszervezet miatt.) Ugyanakkor többen az albán ortodox egyház függetlenségét féltették, és hogy innentől kezdve az egyház elgörögösíti a híveket. Az albán kormány végül támogatta Jannoulatosz kinevezését, de csak addig, ameddig nem lesz megfelelő albán származású jelölt.

Az albániai görög konzulátusok működése sem segítette a két ország kapcsolatainak normalizálását, ugyanis 1993-ban az Argirokastro (Gjirokastër) településén működő görög konzulátus az Omonia kiáltványait és felhívásait kezdte el osztogatni és terjeszteni, támogatva ezzel a görög kisebbség nemzetiségi követeléseit, amit Tirana nem nézett jó szemmel.

A két ország közötti kapcsolatok 1994-ben kerültek mélypontra. Április 10-én a görögországi szélsőséges szervezet, az Észak Epiroszi Függetlenségi Front nevezetű csoport több tagja behatolt albán területre, és 5 kilométerre a határtól meggyilkolt két albán katonát, hármat pedig megsebesített.²⁶ Öt nappal később az albán hatóságok az Omonia szervezetének öt tagját tartóztatták le majd emeltek ellenük vádat hazaárulás és összeesküvés vádjával, amit a görög közösség további mintegy 30 prominens tagjának letartóztatása követett.²⁷

A bírósági tárgyalás augusztus 15-én vette kezdetét, Nagyboldogasszony ünnepén, ezzel is az ortodox görögök vallásos és személyes érzéseit akarta megsérteni Tirana. Az öt fő vádlottat hattól nyolc évig terjedő börtönbüntetésre ítélték. Válaszul a görög hatóságok lezárták egy időre a görög határt az albánok elől, és 70 ezer albán állampolgárt utasítottak ki az országból, míg Albánia vízumkényszer vezetett be a görög állampolgárokkal szemben.

Ezt követően közeledés indult el, az 1994. november 6-án életbe lépett új alkotmány hivatalosan is biztosította az emberi jogok mellett a kisebbségi jogokat is.²⁸ Az ellenséges viszony enyhülésével magyarázható, hogy 1995 elején az albán hatóságok visszavonták az egy évvel korábban elmarasztalt görög kisebbségi vezetők elítélését, és szabadlábra helyezték őket.²⁹ Ezt követően tett hivatalos látogatást Albániába a görög külügyminiszter, Karolosz Papuliasz, párbeszédet elindítva a két ország között. A kapcsolatok további javulását jelezte, hogy 1996-ban (1974 óta először), hivatalos látogatást tett a görög államfő Tiranában, ahol Konsztantinosz Sztefanopulosz görög köztársasági elnök a két ország közötti alapszerződést (barátsági és semlegességi szerződést) írt alá. A szerződésben Athén kötelezettséget vállalt, hogy lépéseket tesz a területén illegálisan tartózkodó albánok státuszának rendezésére, míg Tirana ígéretet tett görög nyelvű iskolák megnyitására Gjirokastërben, Sarandëben és Delvinében.

Közben a két ország közötti katonai és gazdasági kapcsolatok is szorosabbá váltak, hiszen az albán haderő újjászervezéséhez Görögország nyújtott támogatást, amelynek egyik célja a török–albán kapcsolatok szorosabbá válásának ellensúlyozása volt. Gazdasági téren Görögország a harmadik legnagyobb külföldi befektető lett Albániában, miközben a Gö-

²⁷ ABRAHAMS 1995. 12.

²⁸ ABRAHAMS 1995. 5.

²⁹ RÉTI 2000. 301.

²⁶ ABRAHAMS 1995. 9.

rögorszáiban dolgozó 400-600 ezer albán vendégmunkás évi több százmillió dolláros hazautalásai komoly bevételt jelentettek az albán államnak. A görög gazdasági támogatás mögött biztonságpolitikai szempontok húzódtak, ugyanis a tovább súlyosbodó gazdasági és társadalmi válság akár az albán menekültek újabb százazreit indíthatta volna útnak Görögország felé. Athén tehát egy politikailag stabil, gazdasági fejlődést mutató Albánia kialakulásában volt érdekelt. (Ugyanakkor az sem elhanyagolható tényező, hogy pont ekkor voltak mélyponton a külügyi kapcsolatok az 1991-ben függetlenedett Macedón Köztársasággal, így sürgetővé vált a fennálló nézetkülönbségek rendezése Albániával.) Az albán polgárháborús helyzet 1997-ben, majd a délszláv válság 1999-es újbóli elmélyülése Koszovóban újra instabillá tette a régió biztonságát, migrációs hullámot indítva el Koszovó felől, főleg Albánia irányába. 1999-re körülbelül 300 ezer menekült érkezett Észak-Albániába, ami az albánok Olaszországba és Görögországba menekülését is eredményezte. 2003–2004-ben újabb albán migrációt okoztak az athéni olimpia építkezései, ahol a határidőktől való elmaradás új munkalehetőségeket teremtett az építőiparban. Sokan az építkezések befejeződésével, 2004-et követően is Görögországban maradtak illegálisan, ami azonban már a bevándorlás kérdéséhez kapcsolódó problémaként jelentkezett, és jelentkezik napjainkban is.

Epilógus

A két ország közötti ellentét tehát nem oldódott meg teljesen, de úgy tűnik, hogy a görög kormány már feladta Észak-Epiroszra vonatkozó területi követeléseit, és inkább a menekültkérdés megoldására koncentrál. Ezt bizonyára a Macedóniával kialakult diplomáciai konfliktus is sürgette, hiszen az 1990-es évek elejére szinte minden szomszédos állammal területi/politikai vitája állt fenn. A 21. századra ezeket megpróbálta tárgyalásos úton előrébb vinni, még a kompromisszum

lehetőségét sem kizárva. Ugyanakkor Athén továbbra sem ismeri el a nemzeti kisebbség kategóriáját, megtagadva így minden kisebbségi jogot a Görögország területén élő nem görög anyanyelvű közösségektől, beleértve az albánokat is. Albánia viszont a kisebbségi jogok biztosításával próbál jó kapcsolatokat fenntartani Athénnal, amire az áhított uniós csatlakozáshoz is szüksége van, hiszen Görögország támogatása nélkül ez aligha valósulhat meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALASTROS, DOROS (1942): Venizelos. London.
- ABRAHAMS, FRED (1995): Albania. The Greek Minority. 1995. február, vol. 7. no 4. Human Rights Watch/Helsinki. <http://hrw.org/reports/pdfs/a/albania/albania952.pdf>.
- Hozzáférés: 2013. november 6.
- CLOGG, RICHARD (1995): Συνοπτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας 1770–1990. Ιστορητής, Αθήνα.
- CLOGG, RICHARD (1995): Görögország rövid története. Athén, Isztoritisz.)
- CSAPLÁR KRISZTIÁN (1999): Az albán nemzetállam megteremtésének első kísérlete. Világtörténet 1. sz. 3–33.
- CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN (2010): Az albán nemzeté válás kezdetei (1878-1913). Budapest, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola.
- IVANOVSKI, ORDE (1971): Nikola Karev – Organizer of the Kruševo Republic. Macedonian Review no. 2–3. 176–186.
- KONDIS, BASIL (1976): Greece and Albania 1908–1914. Thessaloniki, Institute for Balkan Studies.
- RÉTI GYÖRGY (2000): Albánia sorsfordulói. Budapest, Aula.
- ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, Απόστολος (2002): Το Νεοτουρκικό κίνημα και ο Ελληνισμός (1908–1912) Θεσσαλονίκη, 2002, Ηρόδοτος. (VAKALOPLOULOSZ, APOSTOLOSZ (2002): Az ifjútörök forradalom és a görögség 1908–1912. Thessaloniki, Irodotosz).
- MURBER IBOLYA (2001): Az Észak-Epiruszi kérdés háttere. A görög–albán viszony alakulása az 1960-as években. Archivnet 1. évf. 4. sz. http://archivnet.hu/diplomacia/az_eszakepiruszi_kerdes_hattere.html. Hozzáférés: 2013. október 27.